

UN TESTAMENT DE L'ANY 1502.

La darrera voluntat de Gili Ferrer, mercader de Cervera, i la seva relació amb Santa Coloma de Queralt¹

per Daniel Piñol Alabart

INTRODUCCIÓ

Analitzar les actituds davant de la mort al llarg de la història s'ha anat convertint, en els darrers anys, en un dels temes que ha despertat més interès entre els historiadors. La mort havia interessat ja anteriorment als demògrafs però ara és l'historiador el que vol aprofundir en la mort viscuda i les actituds que es generen al seu voltant². És sobretot a França, i dins del corrent de la història de les mentalitats, que Michel Vovelle o Philippe Ariès han centrat els seus treballs sobre la història de la mort. Són dos historiadors que presenten dues línies diferents de recerca i anàlisi. El primer ho fa des de la història quantitativa, analitzant un gran nombre de documents, sobretot testaments, i considerant la mort subjecta a les seves pròpies transformacions i inscrita en llargues etapes d'evolucions seculars amb fortes sacsejades en el pas d'una etapa a l'altra³. Ariès, en canvi, proposa uns models de llarga durada que es superposen els uns als altres manifestant-se a vegades dos models al mateix temps. Pretèn aplicar els seus esquemes a qualsevol etapa de la història humana perquè es basa en una comprensió de la mort com un fenomen acrònic i en la combinació d'una sèrie d'elements que es repeteixen des de temps immemorial⁴.

En definitiva, el que estudia la història de la mort són les actituds que es generen al voltant d'un fet ineludible però també transcendental. S'analitzen els gestos que sorgeixen entorn d'un difunt, ja sigui a la pròpia casa, al carrer o al cementiri. Moltes vegades gestos que provenen d'una pràctica supersticiosa o pertanyent a la religiositat popular. I tot això, a més de la visió de la mort, ens aporta

---

1. Aquest document es troba a l'Arxiu Històric de Tarragona, en el Fons de Pergamins de Santa Coloma de Queralt. Juntament amb la Dra. Montserrat Sanmartí i Roset portem a terme la catalogació d'aquest fons.

2. García Cárcel, Ricardo: "La mort a l'Antic Règim", *L'Avenç* (Barcelona), 78 (1985), p.48.

3. Vovelle, Michel: *Plétè baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle*, Paris, 1978. És en aquest llibre on l'autor presenta la seva línia de recerca sobre el tema de la mort en la història i on també dona a conèixer el testament com un document essencial per a estudiar les actituds col·lectives davant la mort. Més endavant Vovelle fixa unes etapes en l'evolució de la visió de la mort i sorgeix la seva gran obra sobre el tema, *La mort à l'Occident de 1500 à nos jours*, Paris, 1983.

4. Una mostra ben clara de la forma d'abordar el tema per part d'Ariès, són les dues obres *La muerte en Occidente*, Madrid, 1982, i *El hombre ante la muerte*, Madrid, 1983.

dades també sobre la vida de cada dia des del punt de vista en què aquesta és condicionada i explicada per la idea de la mort⁵.

En aquest article pretenem, precisament, conèixer un aspecte de la vida d'un mercader de Cervera, Gili Ferrer⁶, que atorga testament el darrer dia de maig de l'any 1502⁷. Intentem aprofundir en la mentalitat religiosa d'aquesta persona i la seva actitud davant de la mort a partir del seu testament⁸. Però aquest ens aporta altres dades, a més de les relacionades directament amb la idea de la mort, que es refereixen a la relació del mercader cerverí amb la vila de Santa Coloma de Queralt. No pretenem refer tota la trama familiar dels Ferrer, esbrinar lligams i graus de parentiu, persones que pertanyen a aquest mateix grup familiar i que viuen en aquesta vila de la Baixa Segarra. Tan sols apuntem unes actituds davant la mort d'un home que veu proper el final dels seus dies i que atorga testament, del qual es beneficien alguns colomins, possiblement parents seus. És evident que hauríem d'analitzar altres fonts, tan cerverines com de Santa Coloma, per a poder dur a terme una recerca més profunda i que abastés altres temes. De moment, tan sols en dissenyem el punt de partida.

EL TESTAMENT, UN INSTRUMENT JURÍDIC I UNA SEGURETAT PER AL MÉS ENLLÀ

A la Baixa Edat Mitjana es comença a valorar la vida traient-li aquell valor de peregrinació que tenia en els segles anteriors. Però també es veu cada vegada més la mort amb un cert temor i incertesa. Es passa d'una mort vençuda a una mort vencedora⁹, i en morir tot sembla perdut, fins i tot la salvació eterna no es presenta del tot segura. Cal, doncs, trobar un instrument que permeti assegurar el Paradís i també deixar el patrimoni familiar ben lligat perquè ha costat molts anys i esforços aconseguir-lo¹⁰. Llavors apareix el testament com un element que conjuga els dos aspectes, el material i l'espiritual, i fins i tot hom queda obligat a atorgar-lo ja que l'Església pot impedir l'enterrament eclesiàstic si no es fa així¹¹.

---

5. Portela, E.- Pallares, M.C.: "Muerte y sociedad en la Galicia Medieval (ss.XII-XIV)" a Núñez, M.- Portela, E.: *La idea y el sentimiento de la muerte en la Historia y en el arte de la Edad Media*, Santiago de Compostela, 1988, p.21.

6. En el document original hi diu *Egidius*, però, basant-nos en el fogatge de 1497, canviem el nom per Gili.

7. AHT. Pergamins Santa Coloma, calaixera 11, calaix 3, carpeta 23, n.559 (provisional).

8. Els testaments han estat utilitzats des de fa algun temps com a font per als estudis sobre mentalitats, com veïem més amunt en l'obra de Vovelle. No obstant seguim també les suggerències de Jesús Coria: "El testamento como fuente de estudios sobre las mentalidades (siglos XIII al XV)", *Miscelánea Medieval Murciana* (Murcia), 9 (1982), pp.193-219. Igualment Michel Vovelle dóna més idees a "Minutes notariales et histoires des cultures et des mentalités" a *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada: la documentación notarial y la Historia*, vol. II, Santiago de Compostela, 1984, pp.9-26.

9. Mitre, Emilio: *La muerte vencida. Imágenes e historia en el Occidente Medieval (1200-1348)*, Madrid, 1988, p.139.

10. Armengol, M.Montserrat; Moya, Montserrat: "La consciència de la mort: la seguretat del testament", *L'Avenc* (Barcelona), 78(1985), pp. 64-67.

11. Ariès, Ph.: *op.cit.*, 1985, p.161.

Un testament és un negoci jurídic formal, unilateral, personalíssim i essencialment revocable, en virtut del qual el causant regula la seva successió per causa de mort, mitjançant la institució d'un o més hereus. També hi ha altres disposicions, com ara les darreres voluntats que afecten tot el que envolta l'òbit i els funerals¹². És per això que Vovelle utilitza el testament com una font bàsica per a l'estudi de la mort en la història, font que ha estat analitzada també per altres que han seguit el camí del historiador francès¹³.

Tenint en compte aquests elements bàsics, trobem que Gili Ferrer atorga testament el dia 31 de maig de l'any 1502. És un mercader de Cervera, com així ho indica al costat del seu nom en el testament. No obstant, analitzant el fogatge de 1497¹⁴, trobem un *Gili Ferrer, botiguer* de Cervera que viu al quarter de *Muntserè*. Sembla que és el mateix personatge, encara que al document que analitzem hi diu clarament "*Egidius*". Si és el mateix, cosa que no dubtem, tenim que va ser paer segon l'any 1495 i que va ocupar el càrrec de primer paer de Cervera l'any 1501¹⁵. Però, a més, sabem que va canviar de lloc de residència uns anys abans de morir. Al 1467 el trobem vivint al quarter de la *Plaça*¹⁶ i al fogatge transcrit per Iglèsies consta que viu a *Muntserè*, tal com dèiem abans. En aquest barri, segons un treball sobre economia de l'època¹⁷, tan sols un 9'3 % pertany a l'activitat econòmica, entre la qual incloem el comerç, i segurament s'hi ha d'afegir el negoci del botiguer Ferrer.

---

12. Ainaud de Lasarte, J.M. "Entorn del testament sacramental" a *Miscel·lània Borrell i Soler*, Barcelona, 1962, pp.1-9; Pons Guri, J.M.: "El testamento parroquial gerundense en el siglo XIV", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), 16 (1963), pp.185-199; Pont Pedrós, Teresa: "Els testaments a Cervera. Estudi d'un llibre de testaments del segle XV", *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 8 (1992), pp. 97-108.

13. Sense fer ara un repàs de tota la historiografia que es basa en l'estudi dels testaments, citem tan sols algunes de les obres més significatives. Chiffolleau, Jacques: *La comptabilité de l'au-dèlà, les hommes, la mort et la religion en Comtat Venaissin à la fin du Moyen Age*, Roma, 1980; Lorcin, M.T.: *Vivre et mourir en Lyonnais à la fin du Moyen Age*, Lyon, 1981; De la Pascua, M.José: *Actitudes ante la muerte en el Cádiz de la primera mitad del siglo XVIII*, Cadix, 1990; Rivas, J.A: *Miedo y piedad: Testamentos sevillanos del siglo XVIII*, Sevilla, 1986; Bejarano Rubio, A.: *El hombre y la muerte. Los testamentos murcianos medievales*, Cartagena, 1990; Gómez Nieto, L.: *Ritos funerarios en el Madrid medieval*, Madrid, 1993; Ruiz Molina, Liborio: *Testamento, muerte y religiosidad en la Yecla del siglo XVI*, Yecla, 1995; López, Olga: *Actituds col·lectives davant la mort i discurs testamentari a Mataró del segle XVIII*, Mataró, 1987. Sobre el món baix-medieval també han aparegut diverses tesis de llicenciatura, centrades en l'àmbit català, com és la de Navarro, I.: *La actitud del mercader barcelonés frente a la muerte a través de los testamentos (1250-1350)*, Barcelona, 1985; Ramisa, J.: *La muerte y el más allá en la Barcelona de finales del siglo XIV y principios del XV. El manual de testamentos de Gabriel Canyelles*, Bellaterra, 1985; Mateus, R.: *Funerals i llegats pietosos en els testaments barcelonins de la segona meitat del segle XIV*, Barcelona, 1992; Piñol Alabart, Daniel: *La mort al segle XIV a Reus. Un aspecte de la religiositat baixmedieval*, Tarragona, 1995, tesi de llicenciatura dipositada a la Universitat Rovira i Virgili, en la qual hem utilitzat 220 testaments reusencs al llarg del segle XIV.

14. Iglèsies, Josep: *El fogatge de 1497*, vol. 2, Barcelona, 1991, p.191.

15. Miró i Bladrich, Ramon: "Els paers ceriverins entre els anys 1400 i 171", *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 9 (1994), pp.147-171.

16. Llobet, Josep M.: "Un fogatge de Cervera de 1467", *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 7 (1991), pp.179-183.

17. Bertran, Prim: "Aspectes demogràfics i econòmics de Cervera i la seva rodalia el 1497", *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 3 (1985), pp.55-72.

Aquest comerciant cerveri atorga testament amb les mateixes característiques que la resta dels redactats a Cervera al llarg dels segles XV i XVI¹⁸. Tots presenten una estructura similar, centrada en tres apartats ben diferenciats¹⁹: un protocol inicial, un apartat central i l'escatocol.

En el primer hi ha les dades referides al testador (nom, ofici, estat de salut corporal i mental i nomenament de marmessors). El protocol inicial, en el cas que ens ocupa, comença amb la invocació religiosa, "*In Christi nomine...*", seguida del nom i de l'ofici. Hi trobem també l'estat de salut. Ens diu que està malalt, ("*...infirmidade detentus...*") i, per tant, sembla que té una raó suficient com per a fer redactar la seva darrera voluntat. Immediatament després de dir quin és el seu estat mental amb la fórmula "*...in meo bono et pleno sensu, cum firma loquela, sana et integra memoria...*"²⁰, nomena marmessors, és a dir, elegeix les persones que s'encarregaran de fer complir el seu testament. Aquests són en Joan Ferrer²¹, prevere i germà seu²²; Ramon Agoleda²³ i Joan Queraltó²⁴, ambdós mercaders de Santa Coloma; el mestre Jaume de Nonell, ciutadà de Barcelona; Tomàs Fuster, pagès; i els seus nebots Francesc i Narcís Ortigues, de Cervera. Aquestes persones tenen la potestat per a dividir i distribuir els béns i els diners tal com ho ha disposat l'atorgant. Per raó de la seva important tasca dins la darrera voluntat del seu amic o

---

18. Vegi's Pont Pedrós, T.: *op.cit.*(1992); Llobet, Josep M.: "El testament de Baltassar Sança, autor cerveri del segle XVI", *Miscel.lània Cerverina* (Cervera), 8 (1992), pp.243-254; Rivera Sentis, F.Xavier: "Mentalitat, actitud i disposicions de menestrals i mercaders cerverins davant la proximitat de la mort" (1425-1428), *Miscel.lània Cerverina* (Cervera), 9(1994), pp.69-93; Llobet, Josep M.: "El testament d'Isabel de Sacirera, escrit per Baltassar Sança, confessor seu i autor cerveri del segle XVI", *Miscel.lània Cerverina* (Cervera), 9 (1994), pp.173-185.

19. Cal dir que és una estructura molt corrent a l'època, com ja constatarem en la nostra tesi de llicenciatura. També ho vèiem a partir del treball de M.Josepa Arnall: "Testaments de fons monacals gironins existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XI-XIV). Llurs clàusules diplomàtiques", *Rubrica* (Barcelona), 3 (1989), pp. 39-159. Aquest estudi, si bé allunyat en l'espai i en el temps, ens ha servit per a poder fer una comparació, donant com a resultat la similitud dels testaments reusencs amb els gironins. El testament de Gili Ferrer presenta la mateixa estructura, lògicament amb alguna variació, que tots aquests altres que ja hem analitzat en un altre moment.

20. Pont Pedrós, T.; *op.cit.* (1992), p.100. En els testaments de Cervera corresponents al segle XV, es deixa clar per part dels testadors que estan malalts, igual que en el cas que ens ocupa. Però també convé deixar escrit l'estat mental, car per a atorgar testament cal estar cabal.

21. Iglésies, J.: *op.cit.*, vol. 2, 1991, p.200. Hi ha documentat un Joan Ferrer entre els eclesiàstics de Santa Coloma, i pensem que podria ser el germà del testador. No el trobem en el fogatge de Cervera, però sí entre els clergues colomins de l'any 1497.

22. Ruiz Molina, L.: *op.cit.*, 1995, p.29. Referint-se als marmessors diu que és habitual el nomenament d'un prevere. *...con lo que la iglesia en estos casos se convierte en un sólido seguro en el respeto de las últimas voluntades del otorgante.* És una interpretació molt en la línia que el testament és un instrument per a aconseguir la salvació eterna a partir de la regulació de la transmissió dels béns patrimonials a institucions eclesiàstiques i a familiars. No obstant, en el cas del testament del mercader Ferrer, hi hem de veure també un motiu estrictament familiar, car el prevere en qüestió és germà seu.

23. En la transcripció del document, i aquí també, escrivim Agoleda, tal com ho trobem en el pergami. No obstant sembla que podria ser Igualada tal com ho transcriu Iglésies en el fogatge, en l'apartat corresponent a Santa Coloma. Allí hi apareix una Isabel Igualada, viuda, que sembla ser la mateixa que es cita com a beneficiària del testament que treballem i que s'escriu Agolada.

24. Iglésies, J.: *op.cit.*, vol.2, 1991, p.201. Documentat a Santa Coloma l'any 1497.

parent Ferrer reben, cadascun, deu sous "...pro onere manumissorie..."²⁵, llegat que es troba entre les donacions pietoses. Llavors, a partir d'aquestes poques dades, podem començar a deduir que Gili Ferrer té alguna relació amb Santa Coloma, ja sigui directament o indirecta. Tal vegada una relació deguda al seu ofici, o una relació de tipus familiar. Caldrà continuar llegint el testament.

Pel que fa a la part central, és la que més interessa a l'historiador de la mort i de les mentalitats. Allí hi ha tots els llegats eclesiàstics i els familiars. Els primers regulen i disposen tots els ritus del traspàs, l'enterrament, les intercessions per l'ànima... Els altres regulen la transmissió del patrimoni i la seva continuïtat dins el grup familiar amb el nomenament de l'hereu universal. Amb totes aquestes deixes, sobretot les de tipus religiós, el mercader atorgant vol assegurar-se la salvació eterna. Aquesta és una qüestió que a la Baixa Edat Mitjana, i també en el cas que ens ocupa, s'arriba a convertir en una veritable obsessió.

ELS LLEGATS PIETOSOS I LA RELIGIOSITAT

En aquest apartat hi trobem diferents tipus de deixes destinades a institucions eclesiàstiques, encara que també n'hi ha alguna de caire benèfic. Comença destinant 20 lliures²⁶ per a la celebració de l'enterrament, una novena²⁷ i un cap d'any, tots oficis religiosos relacionats directament amb el moment de la mort o els moments posteriors. El cap d'any, per exemple, se celebra en complir-se l'aniversari del traspàs del testador, dia en què a l'església hi ha gran concurrència de gent, clergues que donen més solemnitat a l'acte, considerat una mena de segon funeral²⁸. I estretament lligada a aquesta primera decisió hi ha l'elecció de sepultura: "*Eligo autem meo corpori sepulturam intus ecclesiam monasterii Beati Dominici huius ville Cervarie, videlicet al cap del cor, infra graduarie ubi offerentur...*". Aquesta elecció es concreta molt designant el lloc exacte per al sepeli²⁹, com també la mortalla. Vol que els frares predicadors el vesteixin amb l'hàbit dominic: "...Sancti

---

25. Pont Pedrós, T.: *op.cit.* (1992), pp.100-101. Segons la llei, si es nomena marmessor, aquest té dret a percebre el 10% del valor dels béns líquids del testador. Aquesta és una quantitat fixa, de manera que si són més d'un es reparteixen la mateixa quantitat. El més corrent, però, és que el testador ja els deixi una quantitat concreta.

26. "*Accipio autem de bonis meis XX ll. de quibus volo fiant sepulturam, novenam et caput annum*".

27. Gómez Nieto, L.: *op.cit.*, 1993, p.82. Conjunt de misses oficiades durant els nou dies que segueixen l'òbit. No obstant, sembla que es podien celebrar en un mateix dia totes seguides.

28. Royer de Cardinal, S.: "Tiempo de morir y tiempo de eternidad", *Cuadernos de Historia de España* (Buenos Aires), 70 (1988), pp.176-178.

29. Ariès, Ph.: *op.cit.*, 1983, pp. 46-67. En els primers temps del Cristianisme, els enterraments eren "*ad sanctos*", és a dir, prop de les tombes dels màrtirs. Poc a poc s'anaren formant cementiris parroquials entorn de les esglésies, fossars que demostraven una certa familiaritat entre els vius i els morts, essent lloc de celebració de mercats i fires i també destí d'escombraries i animals morts. Malgrat haver-hi aquest espai destinat al morts, a l'interior de les esglésies també es continuava enterrant, sobretot les classes benestants. Aquestes, generalment, ho feien en capelles que manaven construir dins els temples i que contenien un vas familiar. A més hi instituïen beneficis, manaven fer retaulles, altars... per a la salvació de la seva ànima i de tots els parents difunts. Dins mateix de les esglésies, a part dels panteons familiars, hi havia també llocs privilegiats per a les sepultures, sobretot la zona del presbiteri i l'altar major.

Dominici quam habitum volo sibi solui...”. En escollir sepultura en aquest lloc no fa res més que seguir el corrent de l'època que dona preferència als ordes mendicants, com els dominics, per a tot allò que fa referència a la mort i el traspàs³⁰. Els frares assoliren nivells de popularitat ja als darrers segles medievals, entre altres coses a causa de les continuades debilitats dels clergues seculars³¹. Els seus convents es convertiren aviat en centres d'estudi, de formació popular i d'acció pastoral, exercint gran influència en la pietat religiosa dels fidels, els quals veien en els frares uns instruments fonamentals i eficaços per assolir el Paradís després de la mort³². Gili Ferrer ho sap molt bé, i per això destina el seu cos al cap del cor de l'església de Sant Domènec³³. Allí hi mana construir un retaule.

Disposa que dues-centes lliures siguin destinades a la confecció d'un retaule³⁴, el qual descriu amb tota mena de detall i les imatges que ha de tenir. El convent no es beneficia tan sols d'aquesta obra d'art sinó que, a més, rep un censal de 18 lliures de pensió perquè els frares diguin misses durant un any i que el segon any *“...sie comprat drap de lana per mon hereu lo qual sie donat als pobres...”*. Aquest llegat benèfic està en relació amb altres del mateix caire que trobem al llarg del testament. Per exemple, més avall tenim que aquest drap ha de ser donat a pobres del seu llinatge de la població de Santa Coloma de Queralt o, si no hi ha indigents entre els seus familiars, que els preveres colomins el reparteixin entre els pobres de la vila. Amb això confirmem els lligams familiars de Gili Ferrer amb la vila de la Baixa Segarra que vèiem en parlar dels marmessors, però també confirmem la preocupació que hi ha a l'època pel tema de la pobresa, qüestió aquesta que no podem tractar ara ja que seria objecte d'un altre treball³⁵.

---

30. Rivera, F.X.: *op.cit.* (1994), pp.73-75. A Cervera, a la primera meitat del segle XV, els llocs d'enterrament són diversos, encara que la majoria de testadors escullen els cementiris lligats estretament a centres de culte. Molt pocs són els que trien l'interior d'esglésies o els claustres dels convents de franciscans o predicadors. Els que ho fan en les cases dels frares són, en aquells moments, menestrals i mercaders cerverins, tendència que sembla que al cap d'un segle, com ara el cas que ens ocupa, encara perdura.

31. Guignebert, Charles: *El Cristianismo medieval y moderno*, Mèxic, 1957, pp.133-144; Hertling, Ludwig: *Història de la Iglesia*, Barcelona, 1993¹¹, pp.210-219.

32. Rapp, F.: *La Iglesia y la vida religiosa en Occidente a fines de la Edad Media*, Barcelona, 1973, pp. 83-85; Little, L.K.: *Pobreza voluntaria y economía de beneficio*, Madrid, 1980, p.260.

33. Llobet, J.M. : *op.cit.* (1994), pp.175-176. Isabel de Sacirera també vol ser enterrada al convent dels predicadors i mana que el seu cos reposi en el vas dels Çacireres, on ja hi ha sepultat el seu marit, Francesc Cassador.

34. Gili Ferrer no és l'únic testador cerveri que mana fabricar un retaule. També Baltasar Sança en mana erigir un a la capella de Sant Pere i Sant Miquel a l'església de la Guàrdia Lada, així com l'elaboració de pintures per a la capella de Sant Mateu i el Nom de Jesucrist de l'església de Santa Maria de Cervera. Vegi's Llobet, J.M.: *op.cit.* (1992), pp.248-249.

35. Els pobres, quan apareixen en els testaments, tenen el paper d'intercessors, car preguen pels seus benefactors. Aquests els deixen diners, però també roba o pa. A vegades, i no és el cas del testament de Ferrer, es disposa que participi un nombre determinat de pobres, generalment 12, en el seguici que trasllada el cadàver des de la casa fins a l'església i al cementiri, per la qual cosa reben vestits adequats per a l'ocasió (una vesta i un caperó de color blau al segle XIV, però que sembla que més endavant fou de color negre). També es reparteix pa als pobres a sobre de la tomba del difunt, ja sigui el mateix dia de l'enterrament o en dies assenyalats, com pot ser el dia de la celebració del cap d'any. Mentre els pobres mengen el pa, preguen,

Les intercessions per l'ànima no acaben el dia de l'òbit amb els oficis propis assenyalats a l'inici d'aquesta part central sinó que, a més, s'institueix una missa matinal a l'església de Santa Coloma de Queralt, celebradora cada dissabte a l'altar de la Verge Maria. Tenim, doncs, un altre aspecte que relaciona el testador amb la vila de la Baixa Segarra. El preu disposat és de 50 lliures, destinades als preveres, però si aquests no compleixen amb l'encàrrec, que els diners passin als predicadors de Cervera i que celebrin cada any 50 misses. I aquí ens trobem amb una altra qüestió molt corrent a l'època, que és l'acumulació d'intercessions, sobretot de misses³⁶. A vegades són les misses de Sant Amador, que ja eren habituals a Cervera al llarg del segle XV³⁷, però que sembla que al segle XVI ja no s'estilaven tant³⁸. No obstant, la repetició de misses és present en el testament del botiguer Ferrer encara que d'una forma accidental, car les 50 misses anuals es celebraran sempre i quan els preveres de Santa Coloma no compleixin amb la voluntat de l'atorgant, fet que ens mostra una vegada més la seva preocupació per la salvació eterna.

Dins dels llegats eclesiàstics cal esmentar finalment una deïxa a la confraria de Santa Maria de Cervera i una altra als ciris de Sant Miquel, donacions molt corrents a l'època. La primera com una almoïna a una associació pietosa i l'altra per a il·luminar, segurament, un altar. En definitiva, sembla que el testador no s'oblida de tot allò que li pot suposar un mèrit per a passar menys temps al Purgatori, mereixements que s'incrementen amb les pregàries dels que queden vius a la terra: els frares, els preveres, els pobres, els parents i els amics.

ELS LLEGATS FAMILIARS I SANTA COLOMA DE QUERALT

Dins de la part central hi ha també un seguit de deixes destinades a alguns familiars. Aquests preguen per l'ànima del seu parent, però també reben quantitats

---

teòricament, pel seu difunt benefactor. Aquest objectiu també el persegueix en Gili Ferrer quan determina que el drap de llana es reparteixi als pobres de Santa Coloma el dia de Nadal a la Missa Major "...portant lo drap offerint quiscun ab una candela ensesa en la ma, e que sien tingut pregar Déu per la ànima del instituhidor de dita pia causa". Aquest paper intercessor dels pobres fou molt important al segle XIII i XIV, davallant al segle XV per diverses raons de tipus social i d'evolució dels conceptes de pobresa i marginació.

36. Chiffolleau, J.: *op.cit.*, 1980, pp.324. Al llarg de tot el seu treball parla de la comptabilitat que ha de portar el fidel si vol salvar-se. Ha d'establir una relació entre els pecats i el temps que li caldrà passar al Purgatori, temps que és proporcional al nombre de faltes comeses en vida. Però aquest temps es pot alleugerir mitjançant l'acumulació d'uns "mèrits" (indulgències, bones obres, almoïnes i sufragis). Per això en els testaments es disposen tota una sèrie d'intercessions que fan més curta l'estada al Purgatori i que, com més benestant és el testador més en pot manar. És, en definitiva, la lògica de la repetició. Sobre el Purgatori vegi's l'obra de Jacques Le Goff: *El nacimiento del Purgatorio*, Madrid, 1989.

37. Rivera, F.X.: *op.cit.*, (1994), pp.77-78; Pont, T.: *op.cit.*, (1992), p.102. En aquest treball apareix el nom de Sant Amadeu i en un nombre que oscil·la entre les 30 i les 33 misses. Gómez Nieto, L.: *op.cit.*, 1991, p.92. Sembla que es tractava, generalment, d'un seguit de 33 misses.

38. En el testament de Gili Ferrer no hi apareixen, com tampoc en els d'Isabel de Sacirera i de Baltasar de Sança, treballats ambdós per Josep M. Llobet i que ja citem més amunt. Ruiz Molina, L.: *op.cit.*, 1995, pp.58-61, cita la devoció les misses de Sant Amador a Ja Yecla del segle XVI pels molt beneficis que aporten a les ànimes del Purgatori, pràctica que, diu l'autor, es generalitzà, encara que en aquesta població el cicle de misses constava de 13 celebracions.

de diners, roba o peces de terra com una continuïtat del patrimoni personal del testador dins el grup familiar. D'aquesta manera, aquells béns que han trigat tant temps a tenir lligats, no es perden i s'assegura la seva unitat, així com la subsistència d'alguns d'aquests beneficiats. Tenim, per exemple, que la muller de Gili Ferrer, Joana, rep 50 lliures, se li reconeix el dot, se li permet restar a casa sense que l'hereu la pugui fer fora i, a més, aquest hereu li ha de pagar cada any 25 lliures *"...per sa despesa e de una mossa que la servesca."*

Gili Ferrer destina quantitats de diners per a casar noies de la família, com ara Isabel Perayre, filla de la seva neboda Isabel, a qui deixa 15 lliures, o a Caterina, a qui llega la mateixa quantitat³⁹. No obstant, el testament afegeix una clàusula a aquesta darrera donació preveient que, en cas de mort de la jove abans de casar-se, els diners passin a l'hereu.

Entre els llegats hi ha un únic tros de terra objecte de transmissió, "Lo Corral", situat a la vila de Santa Coloma i que inclou el terreny i un estable. El beneficiat és Jeroni Ferrer, paraire, però el testament també disposa que si *"...amara més lo dit Hierònim deu lliures que lo corral ab lo dit tros, que li sien donades e lo dit corral e tros de terra sie del hereu meu dejús scrit"*. També hi ha llegats de roba, sobretot gramalles i caperons.

Finalment, i perquè el testament sigui vàlid, hi ha el nomenament de l'hereu universal. Aquest és el prevere Jaume Ferrer, germà del testador. No sabem si hi ha un error d'escriptura en el document i es tracta del mateix germà que actua de marmessor i que és sacerdot de la Comunitat de Preveres de Santa Coloma. És possible que el notari hagi equivocat el nom. Però el més interessant és tot el seguit de validacions que segueixen a aquest nomenament d'hereu. En un principi es preveu la mort del prevere Ferrer, llavors els diners passen a la seva neboda Isabel, muller de Jaume Agolada. Però continua tenint en compte la possibilitat de la mort d'aquesta, passant a altres. Finalment els hereus universals són els fills supervivents d'Isabel Agolada, fet que ens demostra que el testador no té cap fill però que vol que el seu patrimoni romangui lligat al seu llinatge.

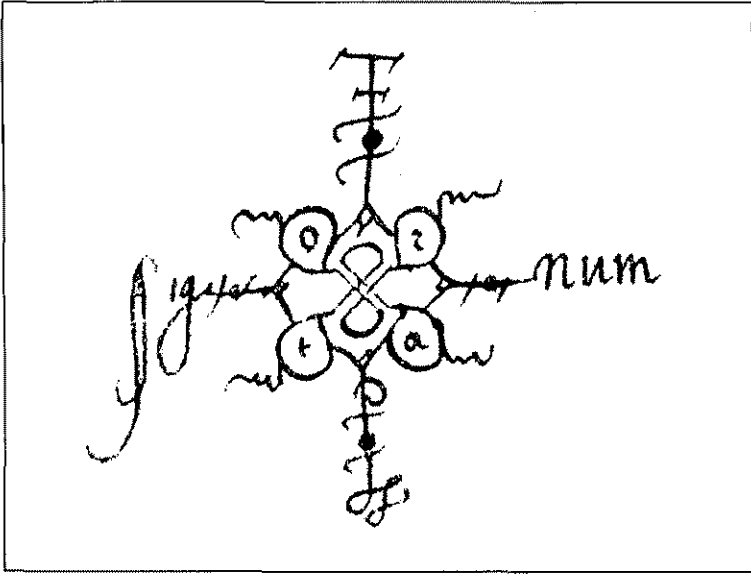
No n'hi ha prou amb aquestes validacions tan especificades i previsoros, sinó que a la darrera part trobem l'escatocol. Hi ha la data del document i la signatura del notari. Aquest és Jeroni Porta, que ostenta la notaria del difunt Berenguer Gassó, el notari que va redactar el testament en el seu moment⁴⁰. I és que, tal com s'especifica en la darrera línia, Jeroni Porta trasllada el testament a la present cèdu-la el dia 16 de desembre de 1596.

---

39. Pot ser que aquestes dues noies siguin germanes, puix que la mare es diu Isabel i és neboda del testador.

40. Canela, M.; Garrabou, M.: *Catàleg dels protocols de Cervera*, Barcelona, 1985. Jeroni Porta, notari entre els anys 1585 i 1635, és el que signa el present document. Berenguer Gassó fou notari entre els anys 1463 i 1501.

Signatura del notari de Cervera Jeroni Porta

CONCLUSIONS

A partir d'aquest document es desprenen dues conclusions. La primera entorn d'un home que veu propera la seva mort i que vol preparar el seu traspàs disposant tot el que es refereix als ritus funeraris i les intercessions per la seva ànima. La segona, relacionada estretament amb la primera, ens presenta uns lligams afectius entre un mercader de Cervera i la població de Santa Coloma de Queralt. Són unes relacions familiars que s'accentuen a l'hora de la mort, moment en què Gili Ferrer recorda els seus orígens i lliga diners o béns als seus parents i amics colomins. En definitiva, tenim un document ric que ens aporta múltiples dades sobre la mentalitat davant de la mort, moment en què es posen en marxa tot un seguit de mecanismes que faciliten la salvació de l'ànima. Però són també uns elements que manifesten la por a morir i abandonar-ho tot en aquest món. Temor que queda mitígat a través del testament, un instrument que posa l'home en pau amb Déu, li assegura la salvació i manté unit el seu patrimoni entre els familiars. Alguns d'aquests, en el cas del testament que hem treballat, són de Santa Coloma de Queralt, possiblement la vila d'origen del botiguer Gili Ferrer.

APÈNDIX: TRANSCRIPCIÓ DEL DOCUMENT⁴¹

Aquest pergami està escrit en lletra humanística arrodonida, lleugerament inclinada a la dreta i bastant regular. Presenta una certa cursivitat i el traç és lleuger, fet que provoca la utilització de nombrosos nexes entre algunes paraules, tot ajuntant-les. La línia d'escriptura és recta, mantenint la seva horitzontalitat al llarg del document. També la lletra, en general, manté sempre una mateixa alçada, excepte aquelles lletres que presenten traços més allargats per la part superior o inferior o algunes majúscules. La llengua utilitzada és el llatí encara que trobem un bon fragment del testament, a la part central, escrita en català.

AHT. Pergamins Sta. Coloma, calaixera 11, calaix 3, carpeta 23, n.559 (provisional).

Cervera. 1502, maig, 31.

In Christi nomine, ego, Egidius Ferrer, mercatore ville Cervarie, infirmitate detentus, tamen in meo bono pleno sensu, cum firma loquela sana et integra memoria existens, meum facio et ordino testamentum in quo eligo manumissores meos et huius mei testamenti executores. Venerabile domine Ioannem Ferrer, presbiterum, fratrem meum; Raimundum Agoleda, mercatorem ville Sancte Columbe de Queralto; Ioanem Queraltó, mercatorem dicte ville Sancte Columbe et magister Iacobum de Nonell (...) Barchinone; Thomassi Fuster incholam; Franciscum Ortigues et Narcissum Ortigues, nepotum meorum Cervarie, qui omnes aut maior pars ipsorum et in absentia illorum qui non sunt huiusmodi ville Cervarie qui illi qui sunt habitantes in presenti villa seu maior pars illorum distribuuntur et exequantur de bonis meis hoc meum testamentum seu hanc meam ultimam voluntatem pro ut inferius invenient ab per me fieri ordinatum. Accipio autem de bonis meis XX libras de quibus volo fiant sepulturam, novenam et caput annum. Eligo autem meo corpori sepulturam intus ecclesiam monasterii Beati Dominici huius ville Cervarie, videlicet al cap del cor, infra graduarie ubi offerentur. Et volo que dicti fratres teneantur dare mihi abitum Sancti Dominici, quam habitum volo sibi solui ad notitiam heredis mei infrascripti, ex eo quia infra facio sibi alia legare. Item lego dictis manumissoribus meis, cuilibet ipsorum, decem solidos barchinonenses pro onere manumissorie. Item lego dicto monasterio ducentas libras barchinonenses de quibus volo fieri unum retabulum sive retaule et quod in medio dicti retabuli sit depicta imago Sanctissime Virginis Marie et quod in lateribus sint depicte imaginis sanctorum Thome, Sancti Petri martiris, Sancti Vicentii Ferrer et Sancti Dominici, et Septem Gaudia Beatissime Virginis Marie. Et volo atque mando et ordino que dictum retabulum teneat tingue tot lo enfront del cap de la sglésia e que ad quis una parte hage un portal per passar darrere de l'altar e que en la una porta sie pintat Sant Anthoni e en l'altra Santa Candia. E lex en administradors qui hagen càrrech de fer fer lo dit retaule en la forma

---

41. Pel que fa a les normes de transcripció ens regim per les establertes per l'I.E.C. 1-regularització de majúscules i minúscules; 2-regularització de i/j, v/u; 3-puntuacions segons els criteris moderns; 4-introducció d'accents segons les normes d'accentuació actuals; 5-utilització del parèntesi amb tres punts al seu interior per a indicar una paraula de dificil lectura o per a suplir les lletres que manquin a l'original per causa de forats, taques d'humitat...

desusdita los honorables mossèn Joan Ferrer, prevere germà meu, mossèn Jaume Dananell, ciutedà de Barcelona, et Francesc Ortigues e en Joan Queraltó, als quals dono plenissima facultat, a.n tots o a la major part d'ells. Item lex al dit monestir e convent de Preicadors de Cervera devuit lliures barceloneses censals de pensió les quals vull e man sien finensades a sou per lliura a conexensa dels dits mos marmessors, tots o la major part de aquells trescentes sexanta lliures barceloneses. E vull e orden que de les devuit lliures sien dites misses en lo monestir de Predicadors cascun any primer, e en l'altre any, que de les dites XVIII lliures que sie comprat drap de lana per mon hereu, lo qual sie donat a pobres, a conexensa de dit hereu meu. Aprés emperò òbit de aquell per los priors preveres de la dita vila de Santa Coloma de Queralt a pobres de son linatge si n'hi haurà, i si no hi haurà que sie donat a pobres de la mateixa vila de Santa Coloma e que sie donat lo dia de Nadal a la Missa Major, portant lo drap offerint quiscun ab una candela ensesa en la ma, e que sien tinguts pregar Déu per la ànima del instituhidor de dita pia causa. E en cars de luisió dels dits censal o censals que lo preu de aquells sie depositat en la caixa de la Comunitat dels preveres de Santa Coloma, e que sien smersats a conexensa dels dits meus marmessors de sa vida aprés mort de aquells, de mon hereu o hereus qui.s vulle que sie e dels priors preveres de Sant Nicholau, preveres de la vila de Santa Coloma de Queralt. E lo mossèn prior de Predicadors de la vila de Cervera, qui ara és e d'equí havant serà e, en defalliment de mon hereu, que lo dit prior de predicadors e dels priors de Sant Nicholau e del jurat en cap de la vila de Santa Coloma de Queralt e que n'hagen smersar sobre universitat o universitats a càrrech de llur consiència. E axí vull que sie servat un any part altre, ço és, que en la hun any les dites misses sien celebrades en lo dit monestir de Preicadors de Cervera e que reben dites XVIII lliures, e en l'altre any que les dites XVIII lliures sien smersades en drap de llana lo qual sie donat a pobres a conexensa del dit hereu o hereus meus e axí vull e orden que sie servat per tot temps. Item vull e orden que en la sglésia de la dita vila de Santa Coloma sien celebrades tots disaptes una missa matinal en l'altar de la Verge Maria de la dita sglésia de Santa Coloma, e lex per aquella cinquanta lliures barceloneses, les quals vull que sien smersades a conexensa dels dits meus marmessors en lloch segur e en cars de luisió vull que sien deposades en poder de la comunitat dels dits preveres a conexensa dels quals, la dita quantitat hage ésser smersada sobre universitat o universitats tantes vegades com se sdevendrà ésser quitades. E si los dits preveres no complien degudament totes les dites coses, que en tal cars deix la dita missa al monestir de Preicadors de la vila de Cervera, que prenguen dit censal e que.n celebren quiscun any cinquanta misses. Item lego confratria Beate Marie ville Cervarie decem solidos barchinonenses. Item lex als ciris de la lumenaria de Sant Michael altres deu sous. Item lex a na Joana, muller mia, cinquanta lliures a totes ses voluntats e totes ses robes. Item regonesch a la dita ma muller la sua dot, la qual confés haver rebuda. Item lex a la dita ma muller, tot lo temps de la sua vida, la stada sua en la mia casa e la servitut de tot lo moble de la dita casa, e que lo hereu meu dejús scrit, no puxe traure res de la dita casa sino de voluntat de la dita ma muller. E si alguna cosa del moble de la dita casa se trobare, que sie romput o disminuït que tal qual ferà al dia de la fi de la dita ma muller lo dit mon hereu hage tal qual ferà sens alguna (...) que no li sie tenguda fer. Item vull e orden que lo hereu meu dejús scrit sie tingut quiscun any dar e pagar a la dita ma muller XXV lliures les quals li dexe per sa despesa de ella e de una mossa que la servesca. Item leix a madona Isabel Agolada, muller que fou d'en Jaume Agolada, neboda mia, deu lliures a ses voluntats. Item leix a madona Coloma, neboda mia, muller que fou d'en Ramon Spuny de la vila dels Prats del Rei, deu lliures barceloneses a ses voluntats. Item a les filles e fills de madona Catherina, muller que fou d'en Jaume Spuny, de la vila de Santa Coloma e quiscú dells, VIII sous barcelonesos. Item leix a la filla d'en Jaume Michael, appellada

Isabel Perayre, qui fou filla de madona Isabel, neboda mia, quinze lliuresbarceloneses, les quals vull que li sien dades en temps de collocació de son matrimoni a ses voluntats. Item leix a na Catherina, filla de madona Isabel, neboda mia, XV lliures a ses voluntats, les quals vull li dades e pagades en temps de collocació de matrimoni e, si defallie ans que fos collocada en matrimoni, que torn a l'hereu meu dejús scrit. Item leix a les filles d'en Ramon Spuny, tantes quantes ni haurà al dia de la mia fi, a quiscuna d'elles, deu lliures, les quals vull los sien pagades per lo hereu meu dejús scrit en temps de collocació de matrimoni e no abans e, si defallien ans que sien collocades en matrimoni, que torn a mon hereu dejús scrit. Item leix a madona Romia, neboda mia, que fou muller d'en Anthoni Fabregues, sinch lliures barceloneses a ses voluntats. Item leix a.n Nicholau Guiu, botiguer de la vila de Cervera, tot aquell censal mort de pensió annual de XX lliures e de propietat de vint lliures, los quals me fa n'Anthoni Oliveres, laurador de la vila de Cervera, a totes ses voluntats. Item leix a madona Isabel, muller del dit Nicholau Guiu, deu lliures barceloneses, a totes ses lliberes voluntats. Item leix a.n Joan Queraltó, de la vila de Santa Coloma de Queralt, XII lliures barceloneses. Item leix a Hierònim Ferrer, peraire, tot aquell tros de terra appellat lo Corral, ensemps ab lo dit Corral jo he he⁴² possehesch en lo terme de la vila de Santa Coloma. E si amara més lo dit Hierònim deu lliures que lo Corral ab lo dit tros, que li sien donades e lo dit Corral e tros de terra sie de l'hereu meu dejús scrit. Item leix a Gili Mestre, nebot meu, una gramalla e un caperó de molada. Item a Melchior Ferrer, nebot meu, altra gramalla e caperó de drap (...) de (...). Item lego Thome Fuster, blanquerio de la dita vila de Cervera, una gramalla e caperó de drap de (...). Item lego a na Isabel, muller del dit Thomàs Fuster, sinch lliures e un mantell de (...). Item lego Onophrio Ortigues unam gramasiam e un caperó de drap de (...). Item leix a Jaume Berguer una gramalla e caperó de drap (...). Tots los altres béns meus leix e instituesch hereu meu universal de tots los dits béns meus al venerable mossèn Jaume Ferrer, prevere germà meu, tot lo temps de la sua vida natural. Aprés mort sua vull que tots los dits mos béns tornen e sien de madona Isabel, neboda mia que fonch muller d'en Jaume Agolada, si llavors viurà, e si no viurà vull e man que los dits béns meus fas hereus e tornen tots a.n Ramon Agolada e a na Isabel, muller d'en Thomàs Fuster, si viurà, e si no viurà a fills seus, que sie partit per iguals parts, e en defalliment de algú de ells, als sobrevivints de aquells als quals fas hereus meus universals. Hec est autem ultima voluntas mea, et actum Cervarie XXXI et ultima mensis madii, anno a Nativitate Domini M, D, II. Testes vocati et rogati sunt magister Franciscus Salvatoris (...) peritus, Franciscus Tarroga, argenterius, Salvator Guiu, Petrus Joan apotecharius, Petrus eius sartor Jacobus Ferrer, sartor, Jacobus Texidor, parator pannorum, Cervarie habitatores.

Sig(+)num meum Hieronymus Porta, ville Cervarie, Vicensis diocesis, apostolica et regia auctoritatibus, notarii publici tenentis et regentis scripturas et notas omnes, honorabile et discreti quondam Berengarii Gassó, easdem auctoritatibus notarii publici dicte ville, qui hoc testamentum in quadam scedula papierea repertum scriptum sive notatum manu propria dicti Berengarii Gassó, notarii in notulatus testamtorum eiusdem, pro in supra paret et in hanc publi conformam redigens ex (...) michi per magnifico baiulum Cervarie inpena scripti et clausi die XVI mensis decembris anno a Nativitate Domini M, D, LXXXX VI.

(Al darrera hi ha una inscripció, a la part inferior, que diu: *ultimum testamentum honorabile quondam Egidii Ferrer*. A dalt sembla que n'hi ha una altra, però està molt esborrada. Segurament diu el mateix. També hi ha en llapis un número, la data i el lloc.)

42. A l'original està repetit.